

DON ISHLAB CHIQUARUVCHI XALQARO TRENDLAR

¹Aziza Egamnazarova – student,

Millat Umidi University, Tashkent, Uzbekistan

²Suvonqulova Zarinabonu – student G

ulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

³Mallaxanov Javohir – studentt

Gulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

⁴Maftuna Shoyzoqova – student

Gulistan State University, Gulistan, Uzbekistan

Abstract Maqola materiallari jahonda bug'doy yetishtirish to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, asosiy bug'doy ishlab chiqaruvchi mamlakatlarda yig'implar hajmi to'g'risidagi ma'lumotlar (TOP-100). Maqola AB-Center Agrobiznes ekspert-tahlil markazi ekspertlari tomonidan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO), Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) statistik va prognoz ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

Key words: grain and grain products, grain production, productivity, efficiency, grain independence, agricultural technology.

Kirish (Introduction)

Jahon miqyosida aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda agrar sohaning o'rni va ahamiyati kundan-kunga oshib bormoqda. Jumladan, bug'doy eng ko'p tarqalgan asosiy donli ekinlardan biri hisoblanadi. Bug'doy noni o'zining ta'mi, to'yimliliigi va hazm bo'lishi bilan yuqori baholanadi, mamlakatimizda ham mavjud resurs va imkoniyatlardan oqilona foydalanib, aholini qishloq xo'jalik mahsulotlari bilan kafolatli ta'minlash, hosildorlik va manfaatdorlikni yanada

oshirish, sohaga ilm-fan yutuqlari hamda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish dolzarb masaladir.

Bug'doy eng ko'p tarqalgan asosiy donli ekinlardan biri hisoblanadi. Bug'doy noni o'zining ta'mi, to'yimlilik va hazm bo'lishi bilan yuqori baholanadi. Bug'doy donining tarkibida uning naviga, ekish sharoitiga qarab 11,0% dan 18-19% gacha oqsil moddasi bo'ladi. Bug'doy nonidagi oqsilning hazm bo'lishi 95% ni tashkil qiladi. Bundan tashqari, bug'doy donidan yorma tayyorlanadi, uning uni makaron va konditer sanoatida ishlatiladi. Bug'doy donining sifati, ya'ni tarkibidagi oqsil, kleykovina miqdori bug'doy naviga hamda etishtirilayotgan mintaqaning tuproq-iqlim sharoitiga qarab o'zgaradi. Bug'doyning somoni va poxoli em-xashak sifatida chorva mollariga beriladi, yanchishdan chiqqan chiqindilari yuqori sifatli ozuqa hisoblanadi. Texnikada bug'doy donidan spirt, kraxmal, kleykovina, dekstrin, kley va boshqa har xil mahsulotlar olinadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review)

Don ishlab chiqarish barqarorligini taminlashning qanchalik zarurligi va uning foydali jixatlari haqida iqtisodchi olimlar va mutaxassislar tomonidan o'zlarining tadqiqotlarida va xalqaro konferentsiyalarda fikr va mulohazalarini keltirib o'tishgan. Ular tomonidan don maxsulotini samaradorligini oshirishda tabiiy va intensiv yo'l bilan ishlab chiqarishni ko'paytirish amaliyotlari, don maxsulotining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rni va ularning ijobiy jihatlarini o'z davrlaridagi mavjud holatlar bo'yicha ko'rsatib o'tishgan. [1]

Atabaeva X.N., Xudayqulov J.B. larining ta'kidlashicha Bug'doy eng ko'p tarqalgan Asosiy donli ekinlaridan biri hisoblanadi. Butun dunyo xalqlarining yarmidan ko'prog'i oziq-ovqat sifatida bug'doy nonidan foydalanadi. Bug'doy nonning tarkibida oqsil va kraxmal ko'p, oqsil moldalar asosan kleykovina tarkibida bo'lganligi uchun uning unidan sifatli non tayyorlanadi. Bug'doy noni o'zining

ta'mi, to'yimliliği va xazm bo'lishi bilan yuqori baxolanadi. Bug'doy donining tarkibida uning naviga, ekish shapoitira qarab 11,0% dan 18-19% gacha oqsil moddasi bo'ladi.[2]

Z.M.Ilyina qishloq xo'jaligida oziq-ovqat bozori barqarorlikni tahlili uchun quyidagi yondashuvlardan foydalanishni taklif qiladi [3]: statik (bozor rivojlanish chegaralarini aniqlash); dinamik (dinamiklar qatorining tebranishini o'rganish); adaptiv (oziq-ovqat tizimining tashqi sharoitlarning o'zgarishiga moslashish darajasini omilli baholash).

"Iste'mol savatida g'alla yetishtirish barqarorligining ahamiyati " mavzusidagi maqolamizda bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil etib, oziq – ovqat tizimini barqaror rivojlantirish, xususan qishloq xo'jaligida g'alla maxsuloti savdosida birja mexanizmi faoliyati don barqarorligi bilan bevosita bog'liqligini aniqlaganmiz [4,5].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Don ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlash istiqbollarini yaratish bo'yicha mavjud bo'lgan ilmiy tadqiqotlarni o'rganish, tarif va narx shakllanishini qiyosiy solishtirish, statistik ma'lumotlarni o'rganish va iqtisodiy jihatdan taqqoslash va tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ilmiy abstraksiyalash, ma'lumotni guruxlash, nisbiy va garmonik o'rtachalar aniqlash analiz va sintez usullaridan keng foydalanilgan.

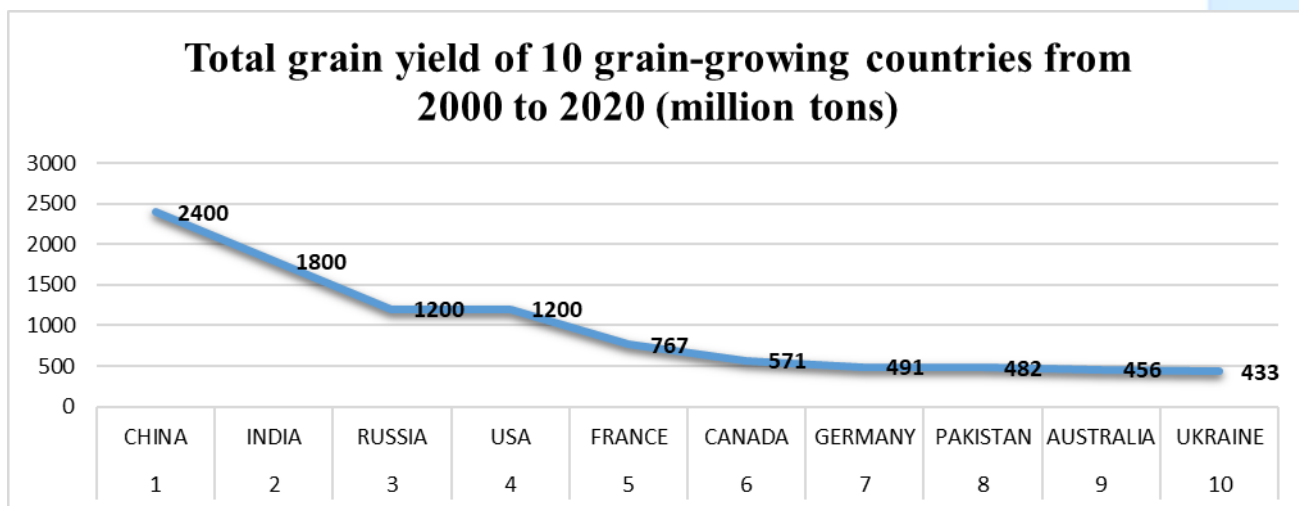
Tahlil va natijalar (Analysis and results)

Cheklangan resurslar sharoitida ulardan oqilona foydalanish, shuningdek, ularning optimal nisbati ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va biznes jarayonlarini qurishda muhim omil hisoblanadi. Ishlab chiqarish resurslarining haddan tashqari sarflanishi yoki to'liq foydalanilmasligi qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining samaradorligini pasayishiga olib keladi, bu esa keyinchalik ishlab chiqarishni kengaytirishning mumkin emasligi va g'alla sanoatining turg'unligida

namoyon bo'ladi. Shunday ekan, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy ishlarida asosan don yetishtirishning iqtisodiy samaradorligi va barqarorligini ta'minlashning ayrim jihatlari masalalari ko'rib chiqildi. Shu bilan birga, "G'alla yetishtirish barqarorligi" ilmiy kategoriyasini aniqlash, don yetishtirishning ishlab chiqarish va iqtisodiy salohiyati strukturasi xususiyatlarini, g'alla yetishtirishning iqtisodiy rivojlanish sikllarini, o'zgaruvchan ob-havo va iqlim sharoitlarining ta'sirini aniqlash masalalari ko'rib chiqildi. g'alla yetishtirishning barqarorligi bo'yicha iqlim sharoiti va uzoq muddatli xavfsizlik stsenariylarini ishlab chiqish yetarli darajada o'rganilmaganligicha qolmoqda. Shu bilan birga, xo'jalik yuritishning tez o'zgarib borayotgan iqtisodiy va texnologik sharoitlari, mamlakatimizning ko'pgina hududlarida g'alla yetishtirishning beqarorligi nazariy usullarni yanada rivojlantirish zarurligini taqozo etmoqda. G'alla sanoatida iqtisodiy o'sish dinamikada barqaror bo'lgan yalpi g'alla ishlab chiqarishning ham natura, ham aholi jon boshiga o'sishi bilan ifodalanadi[6,7,8]

Xalqaro Don Kengashining (IGC) iyul oyidagi hisobotida global bug'doy ishlab chiqarish 2022-23 yillarda 770 million tonnaga yetishi, 2021-22 yillardagi 781 million tonnadan 195 million tonnasi savdo uchun mavjud bo'lishini prognoz qiladi.[9] Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, bug'doyning ko'p ishlab chiqarilishi bir necha mamlakatlarda va undan ham kamroq mamlakatlar asosiy eksportchilar hisoblanadi.

Bu yerda 2000-2020 yillardagi jami hosildorlikka qarab bug'doy yetishtiruvchi 10 ta davlatning ro'yxati keltirilgan. 2022-23 yillar uchun ishlab chiqarish va iste'mol prognozlari bilan **1-diagramda tanishamiz.**

1-diagramma.(FAO), (OECD) muallif tomonidan statistika ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Dunyodagi TOP-30 bug'doy yetishtiruvchi mamlakatlar umumiy hosilning 92,4% ni tashkil qiladi. 2014-yilda TOP-30likka yuqoridagi davlatlardan tashqari Turkiya, Buyuk Britaniya, Argentina, Qozog'iston, Polsha, Misr, Eron, Ruminiya, Italiya, O'zbekiston, Ispaniya, Braziliya, Chexiya, Afg'oniston, Bolgariya, Vengriya, Marokash kirdi. , Daniya, Efiopiya va Iroq.mamlakatlarini o'z ichiga oladi.

Xulosa va takliflar (Conclusion & Recommendations)

G'alla eng ko'p tarqalgan asosiy donli ekinlardan biri hisoblanadi. G'alla yetishtirish va iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida ko'p tomonlama aloqalarning mavjudligi barqaror don yetishtirish butun qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va tovar bozori barqarorligini ta'minlashning asosi ekanligini ta'kidlash imkonini beradi. Barqaror don yetishtirish mamlakat iqtisodiy tizimining salmoqli qismini rivojlantirish uchun salmoqli salohiyatga ega. Butun dunyo xalklarining yarmidan ko'prog'i oziq-ovqat sifatida bug'doy nonidan foydalanadi va bu maxsulot "istemol savatidagi" birinchi o'rinda turadi. Demakki non va non maxsulotlari istemoli ulushi o'sib borayotgan bir iqtisodiy vaziyatda don ishlab chiqarish barqarorligini ta'minlash mamlakat oziq-ovqat xavsizligi uchun ham juda muximdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References)

1. Information from the Food and Agriculture Organization. "Grain industry". 2022
2. 2.Atabaeva X.N., Xudayqulov J.B. "O'simlikshunoslik". "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, Toshkent: 2018.
3. .Irina Z.M. Ustoychivost razvitiya prodovolstvennoy sistemo': metodicheskie aspekto' G' Z.M. Irina G'G' Vestsi Natso'yanalnay akademii navuk Belarusi. Sero'ya agrarno'x navuk. - 2013. - № 2. - S. 9-19.
4. To'rayeva, G. (2023). Iste'mol savatida g'alla yetishtirish barqarorligining ahamiyati. *E3S Web of Conferences da* (420-jild, 01019-bet). EDP fanlari.
5. Qaxxorovna, T. G. (2023). The Impact of Artificial Intelligence on the Economy. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(2), 57-61.
6. Zavorotin, E.F. Organizacionno-jekonomicheskij mehanizm ustojchivogo razvitija agropromyshlennogo kompleksa i sel'skih territorij v Povolzh'e [Tekst] G' E.F. Zavorotin, V.I. Afanas'ev, A.A. Gordoplova, N.S. Tjurina, A.P. Nesmyslenov i dr. - Saratov: Saratovskij istochnik, 2017. - 300 b.
7. Mazloev, V.Z. Formirovanie processov transformacii jekonomicheskogo mehanizma agrarnogo sektora [Tekst] G' V.Z. Mazloev, M.G. Ozerova G'G' Jekonomika sel'skogo hozjajstva Rossii. - 2017. -№ 8. 15-21 b.